अध्याय 8: सूक्तयः

विषय-सूची

7 प्रश्नावली · 9 प्रश्न

प्रश्नावली 1	एकपदेन उत्तरं लिखत	1 प्रश्न
प्रश्नावली 2	स्थूलपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत	1 प्रश्न
प्रश्नावली 3	पाठात् चित्वा अधोलिखितानां श्लोकानाम् अन्वयम् उचितपदक्रमेण पूरयत	1 प्रश्न
प्रश्नावली 4	अधोलिखितम् उदाहरणद्वयं पठित्वा अन्येषां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत	2 प्रश्न
प्रश्नावली 5	मञ्जूषायाः तद्भावात्मकसूक्तीः विचित्य अधोलिखितकथानानां समक्षं लिखत	1 प्रश्न
प्रश्नावली 6	विलोमशब्दाः एवं समानार्थकाः शब्दाः	2 प्रश्न
प्रश्नावली 7	अधस्ताद् समासविग्रहाः दीयन्ते तेषां समस्तपदानि पाठाधारेण दीयन्ताम्	1 प्रश्न

प्रश्नावली 1 — एकपदेन उत्तरं लिखत

प्रश्न 1

एकपदेन उत्तरं लिखत — (क) पिता पुत्राय बाल्ये किं यच्छति? (ख) विमूढधीः कीदृशीं वाचं परित्यजति? (ग) अस्मिन् लोके के एव चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः? (घ) प्राणेभ्योऽपि कः रक्षणीयः? (ङ) आत्मनः श्रेयः इच्छन् नरः कीदृशं कर्म न कुर्यात्? (च) वाचि किं भवेत्?

हल

प्रत्येकं प्रश्नस्य उत्तरं पाठस्य श्लोकेभ्यः एकपदेन दत्तम् — पद्यानां भावानुसारम्।

उत्तर: (क) विद्याधनम् (ख) धर्मप्रदाम् (ग) विद्वांसः (घ) सदाचारः (ङ) अहितम् (च) अवक्रता

प्रश्नावली 2 — स्थूलपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत

प्रश्न 1

स्थूलपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत — यथा- विमूढधीः पक्वं फलं परित्यज्य अपक्वं फलं भुङ्क्ते। → कः पक्वं फलं परित्यज्य अपक्वं फलं भुक्ते। (क) संसारे विद्वांसः ज्ञानचक्षुभिः नेत्रवन्तः कथ्यन्ते। (ख) जनकेन सुताय शैशवे विद्याधनं दीयते। (ग) तत्त्वार्थस्य निर्णयः विवेकेन कर्तुं शक्यः। (घ) धैर्यवान् लोके परिभवं न प्राप्नोति। (ङ) आत्मकल्याणम् इच्छन् नरः परेषाम् अनिष्टं न कुर्यात्।

हल

स्थूलाक्षरपदस्य स्थाने उचितं प्रश्नवाचकपदं (के/कस्मै/कस्य/कुत्र/केषाम्) प्रयुज्य प्रश्ननिर्माणं कृतम्।

उत्तर: (क) संसारे के ज्ञानचक्षुभिः नेत्रवन्तः कथ्यन्ते? (ख) जनकेन कस्मै शैशवे विद्याधनं दीयते? (ग) कस्य निर्णयः विवेकेन कर्तुं शक्यः? (घ) धैर्यवान् कुत्र परिभवं न प्राप्नोति? (ङ) आत्मकल्याणम् इच्छन् नरः केषाम् अनिष्टं न कुर्यात्?

प्रश्नावली 3 — पाठात् चित्वा अधोलिखितानां श्लोकानाम् अन्वयम् उचितपदक्रमेण पूरयत

प्रश्न 1

पाठात् चित्वा अधोलिखितानां श्लोकानाम् अन्वयम् उचितपदक्रमेण पूरयत — (क) पिता ..... बाल्ये महत् विद्याधनं यच्छति, अस्य पिता किं तपः तेपे इत्युक्तिः ..... । (ख) येन ..... यत् प्रोक्तं तस्य तत्त्वार्थनिर्णयः येन कर्तुं ....., भवेत्, सः ..... इति ..... । (ग) य आत्मनः श्रेयः ..... सुखानि च इच्छति, परेभ्यः अहितं ..... कदापि च न ..... ।

हल

श्लोकेभ्यः उचितपदानि चित्वा अन्वयः पूरितः।

उत्तर: (क) पिता पुत्राय बाल्ये महत् विद्याधनं यच्छति, अस्य पिता किं तपः तेपे इत्युक्तिः तत्कृतज्ञता। (ख) येन केनापि यत् प्रोक्तं तस्य तत्त्वार्थनिर्णयः येन कर्तुं शक्यः भवेत्, सः विवेकः इति ईरितः। (ग) य आत्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च इच्छति, परेभ्यः अहितं कर्म कदापि च न कुर्यात्।

प्रश्नावली 4 — अधोलिखितम् उदाहरणद्वयं पठित्वा अन्येषां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

प्रश्न 1

क. श्लोक संख्या-3 यथा- सत्या मधुरा च वाणी का? — धर्मप्रदा (क) धर्मप्रदां वाचं कः त्यजति? — ..... (ख) मूढः पुरुषः कां वाणीं वदति? — ..... (ग) मन्दमतिः कीदृशं फलं खादति? — .....

हल

तृतीयश्लोकस्य भावानुसारम् उत्तराणि लिखितानि।

उत्तर: (क) विमूढधीः (ख) परुषाम् (ग) अपक्वम्

प्रश्न 2

ख. श्लोक संख्या-7 यथा- बुद्धिमान् नरः किम् इच्छति? (क) कियन्ति सुखानि इच्छति? ..... (ख) सः कदापि किं न कुर्यात्? ..... (ग) सः केभ्यः अहितं न कुर्यात्? .....

हल

सप्तमश्लोकस्य भावानुसारम् उत्तराणि लिखितानि।

उत्तर: (क) प्रभूतानि (ख) अहितं कर्म (ग) परेभ्यः

प्रश्नावली 5 — मञ्जूषायाः तद्भावात्मकसूक्तीः विचित्य अधोलिखितकथानानां समक्षं लिखत

प्रश्न 1

मञ्जूषायाः तद्भावात्मकसूक्तीः विचित्य अधोलिखितकथानानां समक्षं लिखत — (क) विद्याधनं महत् (ख) आचारः प्रथमो धर्मः (ग) चित्ते वाचि च अवक्रता एव समत्वम् मञ्जूषा — आचारेण तु संयुक्तः सम्पूर्णफलभाग्भवेत्। मनसि एकं वचसि एकं कर्मणि एकं महात्मनाम्। विद्याधनं सर्वधनप्रधानम्। सं वो मनांसि जानताम्। विद्याधनं श्रेष्ठं तन्मूलमितरद्धनम्। आचारप्रभवो धर्मः सन्तश्चाचारलक्षणाः।

हल

मञ्जूषातः समानभावात्मकाः सूक्तयः चित्वा प्रत्येकं कथनस्य समक्षं लिखिताः।

उत्तर: (क) विद्याधनं महत् 1. विद्याधनं सर्वधनप्रधानम्। 2. विद्याधनं श्रेष्ठं तन्मूलमितरद्धनम्। (ख) आचारः प्रथमो धर्मः 1. आचारेण तु संयुक्तः सम्पूर्णफलभाग्भवेत्। 2. आचारप्रभवो धर्मः सन्तश्चाचारलक्षणाः। (ग) चित्ते वाचि च अवक्रता एव समत्वम् 1. मनसि एकं वचसि एकं कर्मणि एकं महात्मनाम्। 2. सं वो मनांसि जानताम्।

प्रश्नावली 6 — विलोमशब्दाः एवं समानार्थकाः शब्दाः

प्रश्न 1

(अ) अधोलिखितानां शब्दानां पुरतः उचितं विलोमशब्दं कोष्ठकात् चित्वा लिखत — (क) पक्वः (ख) विमूढधीः (ग) कातरः (घ) कृतज्ञता (ङ) आलस्यम् (च) परुषा

हल

प्रत्येकस्य शब्दस्य विलोमशब्दः कोष्ठकात् चित्वा लिखितः।

उत्तर: (क) पक्वः — अपक्वः (ख) विमूढधीः — सुधीः (ग) कातरः — अकातरः (घ) कृतज्ञता — कृतघ्नता (ङ) आलस्यम् — उद्योगः (च) परुषा — कोमला

प्रश्न 2

(आ) अधोलिखितानां शब्दानां त्रयः समानार्थकाः शब्दाः मञ्जूषायाः चित्वा लिख्यन्ताम् — (क) प्रभूतम् (ख) श्रेयः (ग) चित्तम् (घ) सभा (ङ) चक्षुष् (च) मुखम्

हल

प्रत्येकस्य शब्दस्य त्रयः समानार्थकाः शब्दाः मञ्जूषातः चित्वा लिखिताः।

उत्तर: (क) प्रभूतम् — भूरि, विपुलम्, बहु। (ख) श्रेयः — शुभम्, कल्याणम्, शिवम्। (ग) चित्तम् — मनः, मानसम्, चेतः। (घ) सभा — संसद्, समितिः, परिषद्। (ङ) चक्षुष् — नयनम्, लोचनम्, नेत्रम्। (च) मुखम् — वदनम्, आननम्, वक्त्रम्।

प्रश्नावली 7 — अधस्ताद् समासविग्रहाः दीयन्ते तेषां समस्तपदानि पाठाधारेण दीयन्ताम्

प्रश्न 1

अधस्ताद् समासविग्रहाः दीयन्ते तेषां समस्तपदानि पाठाधारेण दीयन्ताम् — (क) तत्त्वार्थस्य निर्णयः (ख) वाचि पटुः (ग) धर्मं प्रददाति इति (ताम्) (घ) न कातरः (ङ) न हितम् (च) महान् आत्मा येषाम् (छ) विमूढा धीः यस्य सः

हल

प्रत्येकस्य विग्रहस्य समस्तपदं पाठाधारेण लिखितम्।

उत्तर: (क) तत्त्वार्थस्य निर्णयः — तत्त्वार्थनिर्णयः (ख) वाचि पटुः — वाक्पटुः (ग) धर्मं प्रददाति इति (ताम्) — धर्मप्रदाम् (घ) न कातरः — अकातरः (ङ) न हितम् — अहितम् (च) महान् आत्मा येषाम् — महात्मानः (छ) विमूढा धीः यस्य सः — विमूढधीः